

Тарасенко О.С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

Постановка проблеми. В залежності від умов, що складаються на етапах досудового розслідування формується слідча ситуація, від якої залежить вибір напряму розслідування та формування необхідного алгоритму дій прокурора, слідчого чи дізнавача для забезпечення ефективного досудового розслідування. Серед вчених-криміналістів не існує єдиного визначення змісту та сутності поняття слідчої ситуації. Тому вважаємо нагальною проблемою дослідити зміст вказаного поняття та його особливості на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом.

Аналіз публікацій в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню поняття та класифікації слідчих ситуацій приділяли свою увагу такі провідні вчені-криміналісти, як: В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та інші. Однак належної уваги в юридичній літературі дослідженню типових слідчих ситуацій на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом приділено не було, що визначає актуальність цієї статті.

Метою цієї статті є дослідження типових слідчих ситуацій на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом.

Виклад основного матеріалу. Напрямок діяльності органу досудового розслідування на початковому етапі залежить від обставин, що підлягають доказуванню. Мета даної діяльності спрямована на розкриття кримінального правопорушення та складається з алгоритму необхідних дій, в залежності від слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі досудового розслідування.

Алгоритм дій прокурора, слідчого та дізнавача щодо розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом складається з наступних заходів: аналізу початкової інформації; оцінці слідчої ситуації, що сформувалась; планування розслідування та виокремлення тактичних завдань; висунення версій щодо обставин події та з метою їх перевірки проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій.

Основна спрямованість початкового етапу розслідування – інтенсивний пошук, виявлення і закріплення доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Головними завданнями, що постають перед слідчим є належний збір і фіксація матеріальних слідів кримінального правопорушення для встановлення підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; визначення осіб, які сприймали ідеальні сліди кримінальних правопорушень, чим розширюється база свідків; встановлення обставин учинення кримінального правопорушення [8, с. 14-15].

Основними джерелами інформації про

протиправні дії передбачені ст. 249 КК України слід відзначити:

– повідомлення, що надходять від державних природоохоронних органів - Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм за результатами проведення рибоохоронних рейдів;

– повідомлення, що надходять від співробітників Національної поліції України за результатами безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення;

– повідомлення, що надходять від фізичних або юридичних осіб (громадських природоохоронних організацій тощо) у випадку виявлення факту незаконного вилову риби.

Ми підтримуємо найбільш поширену позицію в криміналістичній літературі щодо визначення меж початкового етапу досудового розслідування, який розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР) та закінчується повідомленням про підозру особі, що вчинила протиправне діяння.

При наявності приводів і підстав для початку досудового розслідування прокурором, слідчим та дізнавачем приймається рішення про внесення відомостей до ЄРДР. Відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК до ЄРДР вносяться відомості про:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням

статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження [6].

Слідча ситуація як наукова криміналістична категорія має не лише теоретичне, а й насамперед прикладне значення для методики розслідування окремих видів злочинів [1, с. 82].

Запровадив визначення терміна «слідча ситуація» О. Н. Колесниченко. Вчений розглядав слідчу ситуацію, як положення в розслідуванні злочинів, що вирізняється наявністю тих або інших доказів й інформаційного матеріалу та обумовлено конкретними завданнями його збирання й перевірки, що виникають у зв'язку із цим [3, с. 19].

В свою чергу М. В. Салтевський розглядає слідчу ситуацію, як об'єктивну реальність (матеріальні й ідеальні джерела) та систему, пізнану суб'єктом доказування на цей момент [9, с. 87].

У криміналістиці слідчу ситуацію прийнято розглядати у двох значеннях – широкому та вузькому. У широкому значенні слідча ситуація – це сукупність усіх умов, що впливають на розслідування і визначають його особливості. Така сукупність найповніше характеризує й відображає усе, що впливає й може впливати на розслідування злочину, а отже, дозволяє визначити шляхи й засоби цілеспрямованого впливу на слідчу ситуацію. З практичної точки зору, ціннішим вважається поняття слідчої ситуації у вузькому значенні – як змістовної характеристики інформаційних даних, якими володіє

слідчий на певному етапі розслідування. Як зазначається, у кожному конкретному кримінальному провадженні на конкретний момент часу є певна кількість інформації, необхідної для успішного розслідування [7, с. 197].

Ми цілком підтримуємо позицію, що кримінальне провадження здійснюється в конкретних умовах часу, місця, обстановки, залежно від дій та поведінки осіб, залучених до його сфери, та під впливом інших чинників. Ця складна система взаємозв'язків складає ту конкретну обстановку, в якій працює слідчий та інші компетентні суб'єкти. Зазначена обстановка отримала в криміналістиці назву слідчої ситуації [4].

Слідча ситуація формується під впливом наступних чинників:

– психологічного характеру: стан слідчого; безконфліктний процес розслідування чи навпаки, конфліктні відносини між слідчим та протидіючими особами;

– інформаційного характеру: обізнаність слідчого про обставини кримінального правопорушення, можливі докази, заходи протидії з боку зацікавлених осіб;

– процесуального і тактичного характеру: особливості процесуальної форми кримінального провадження; наявні докази; існування джерел орієнтуючої інформації; ступінь тактичного ризику та можливості його мінімізації;

– організаційно-технічного характеру: забезпеченість зв'язком між черговою частиною та слідчо-оперативною групою; можливість мобільного маневрування наявними силами і засобами та ін. [5, с. 386].

Якість проведення досудового розслідування на початковому етапі залежить від комплексу слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також складання прокурором, слідчим чи дізнавачем плану розслідування кримінального правопорушення.

Щодо класифікації слідчих ситуацій при розслідуванні кримінальних правопорушень, скоєних злочинною, організованою групою, окремою особою шляхом незаконного кори-

сливого вилучення об'єктів тваринного, рослинного світу, корисних копалин, погоджуємось з думкою С. О. Книженко, яка виділяє дві такі ситуації. Перша ситуація – мало місце незаконне корисливе вилучення об'єктів тваринного, рослинного світу, корисних копалин і члени злочинної (організованої) групи затримані з речовими доказами. Друга ситуація – мало місце незаконне корисливе вилучення об'єктів тваринного, рослинного світу, корисних копалин, але особа злочинця (чи члени злочинної (організованої) групи) з місця злочину втекли [2, с. 111-112].

На підставі дослідження практики досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом нами можливо виділити наступні типові слідчі ситуації, з метою повного дослідження обставин події, зокрема:

1) встановлені ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України, конкретну особу (осіб) виявлено під час вчинення незаконного вилову риби або безпосередньої після нього і вона не переховується;

2) встановлені ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України, наявні дані про особу (осіб), які вчинили протиправне діяння, але вони переховуються від правоохоронних органів;

3) виявлено факт протиправного діяння передбаченого ст. 249 КК України, але інформація про особу злочинця відсутня.

Розглянемо більш детально вказані типові слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом.

Найбільш сприятливою є перша слідча ситуація, коли отримано повідомлення про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, конкретну особу (осіб) виявлено під час вчинення незаконного вилову риби або безпосередньої після нього і вона не переховується. Як правило, таке повідомлення надходить від особи, яка була свідком вказаної події, зокрема: співробітника територіального органу Державного агентства

з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, Національної поліції України тощо. Слід зазначити, що таку слідчу ситуацію відносять до категорії кримінальних правопорушень вчинених в умовах очевидності. Тактичні завдання при даній ситуації вирішуються завдяки проведенню окремих слідчих (розшукових) дій. При даній слідчій ситуації необхідно провести наступні заходи: допит в якості свідка, заявника про джерела повідомленої інформації та відомі йому обставини незаконного вилову риби; огляд місця події, у разі необхідності провести обшук в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України у човні автомобілі тощо; допит свідків, які можуть повідомити про обставини вчинення кримінального правопорушення, а також осіб, які були залучені до проведення слідчих (розшукових) дій в якості спеціаліста та понятих; призначення необхідних судових експертиз для підтвердження розміру спричиненої шкоди доквіллю; накласти арешт на об'єкти вилучені в ході проведення слідчого огляду та обшуку (риба, знаряддя та засоби кримінального правопорушення тощо).

Друга типова слідча ситуація є більш складною, коли встановлені ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України, наявні дані про особу (осіб), які вчинили протиправне діяння, але вони переховуються від правоохоронних органів. Засобами вирішення тактичних завдань при даній слідчій ситуації є слідчі (розшукові) дії, які поєднані з оперативно-розшуковими заходами, а саме: огляд місця події; обшук в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України; допити свідків; призначення необхідних судових експертиз. З метою встановлення особи, яка переховується необхідно направити доручення оперативно-розшуковому підрозділу про проведення слідчих (розшукових) дій у порядку ст. 40, 40¹ КПК України, в якому визначити наступні заходи: за допомогою оперативно-розшукових заходів встановити місцезнаходження особи, яка вчинила незаконний вилов риби; провести обхід будинків, які розташовані поряд

з місцем вчинення кримінального правопорушення з метою встановлення свідків-очевидців кримінального правопорушення.

Третя типова слідча ситуація, коли виявлено факт протиправного діяння передбаченого ст. 249 КК України, але інформація про особу злочинця відсутня, викликає у прокурора, слідчого чи дізнавача та співробітників оперативних підрозділів значні труднощі при встановленні усіх обставин незаконного вилову риби. Тактичні завдання полягають у зборі інформації про особу злочинця, з'ясування обставин вчиненого протиправного діяння (час, спосіб, знаряддя та засоби вилову риби), встановлення свідків-очевидців злочинної події. При даній слідчій ситуації необхідно провести наступний комплекс слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів: огляд місця події; допит в якості свідка, особи, яка виявила факт незаконного вилову риби; призначення необхідних судових експертиз. Крім того, необхідно направити оперативно-розшуковому підрозділу доручення про проведення слідчих (розшукових) дій у порядку ст. 40, 40¹ КПК України з метою отримання орієнтуючої інформації про встановлення особи, яка вчинила незаконний вилов риби та свідків-очевидців протиправного діяння.

В подальшому, при наявності необхідної доказової інформації, яка отримана на початковому етапі досудового розслідування, особі повідомляється про підозру і досудове розслідування переходить на наступний етап.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом прокурор, слідчий чи дізнавач здійснюють свою діяльність за розробленим планом, який складається відповідно до наявної слідчої ситуації. Крім того, для забезпечення ефективного досудового розслідування на основі отриманої інформації визначається коло тактичних завдань, що включають в себе порядок проведення слідчих (розшукових) дій.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню типових слідчих ситуацій на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. Розглядаються теоретичні засади поняття слідчої ситуації. Звертається увага на те, що слідча ситуація як наукова криміналістична категорія має не лише теоретичне, а й насамперед прикладне значення для методики розслідування окремих видів злочинів.

Висвітлені основні джерела інформації про протиправні дії передбачені ст. 249 КК України, а саме: повідомлення, що надходять від державних природоохоронних органів – Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм за результатами проведення рибоохоронних рейдів; співробітників Національної поліції України; повідомлення, що надходять від фізичних або юридичних осіб.

Акцентується увага на тому, що на формування слідчої ситуації впливають чинники психологічного, інформаційного, організаційно-технічного, процесуального і тактичного характеру. Наголошено, що якість проведення досудового розслідування на початковому етапі залежить від підібраних слідчих (розшукових) дій, а також складання прокурором, слідчим чи дізнавачем плану розслідування кримінального правопорушення.

На підставі дослідження практики досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом детально проаналізовані наступні типові слідчі ситуації, зокрема: 1) встановлені ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України, конкретну особу (осіб) виявлено під час вчинення незаконного вилову риби або безпосередньої після нього і вона не переховується; 2) встановлені ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України, наявні дані про особу (осіб), які вчинили протиправне діяння, але вони переховуються від правоохоронних органів; 3) виявлено факт протиправного діяння передбаченого ст. 249 КК України, але інформація про особу злочинця відсутня.

Ключові слова: незаконний рибний промисел, слідчий, типова слідча ситуація, кримінальне правопорушення, слідчі (розшукові) дії, початковий етап розслідування.

Tarasenko O.S. Typical investigative situations of the initial stage of the pre-trial investigation into the illegal fishing. The scientific article is devoted to the study of typical investigative situations at the initial stage of the pre-trial investigation of illegal fishing. The theoretical foundations of the concept of investigative situation are considered. Attention is drawn to the fact that the investigative situation as a scientific forensic category has not only theoretical, but also primarily applied significance for the methodology of investigation of certain types of crimes.

The highlighted main sources of information about illegal actions are provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine, namely: notifications received from state nature protection bodies - the State Agency for the Development of Land Reclamation, Fisheries and Food Programs based on the results of fish protection raids; employees of the National Police of Ukraine; messages coming from individuals or legal entities.

Attention is focused on the fact that psychological, informational, organizational-technical, procedural and tactical factors influence the formation of the investigative situation.

It is emphasized that the quality of conducting a pre-trial investigation at the initial stage depends on the selected investigative (search) actions, operative and investigative measures, as well as the drafting of a criminal offense investigation plan by the prosecutor, investigator or inquirer.

On the basis of the study of the practice of pre-trial investigation of illegal employment in extractive fishing, the following typical investigative situations were analyzed in detail, in particular: 1) established signs of a criminal offense provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine,

a specific person (persons) was discovered during the commission of illegal fishing or immediately after it and he is not hiding; 2) established signs of a criminal offense provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine, available data about the person(s) who committed an illegal act, but they are hidden from law enforcement agencies; 3) the fact of an illegal act provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine, but there is no information about the identity of the criminal.

Key words: Illegal fishing, investigator, the typical investigative situation, criminal offense, investigative (search) actions, the initial stage of the pre-trial investigation.

Список використаних джерел:

1. Антошук А. О. Початковий етап розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 203 с.
2. Книженко С. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 207 с.
3. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харьков, 1967. 509 с.
4. Криміналістика : мультимед. навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/criminalistics/info/lec14.html>
5. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2020. 752 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
7. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.; Київ : Ін Юре, 2003. 720 с.
8. Розслідування хуліганства, вчиненого у публічних місцях : метод. реком. / Д. М. Тичина, А. А. Вознюк, А. О. Антошук, Р. В. Куций. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 35 с.
9. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.